

УДК 343.3:303

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.4>**Владислав ВЕКЛИЧ**

доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави, права та конституційного права, Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0000-0003-2608-6781

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСАД ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

За поточних умов практична реалізація заходів у антикорупційній сфері має виходити з концепції подолання корупції у соціальному середовищі. Відповідна діяльність перебуває у безпосередньому зв'язку з методологічними засадами, що мають відобразитися як у напрацюваннях вчених і науковців, так і у практичній діяльності правоохоронних і правозахисних органів на національному і наднаціональному рівнях. Так, актуалізується безпосередній взаємозв'язок між доктринальною сферою і практикою, що безпосередньо має також перебувати у зв'язку з методологією, яка використовується для здобуття науково обґрунтованих результатів у антикорупційній сфері. Саме це вбачається одним з недоліків, які забезпечують збереження корупції як антисоціального явища. Нівелювання наведених прогалин потребує актуалізації нових методологічних концепцій, прийомів, що має поєднуватися з удосконаленням відповідного методологічного підґрунтя.

У статті подано дефініції щодо понять «методологія дослідження» та «засади запобігання і боротьби з корупцією». Опрацьовано деякі форми прояву корупції у якості об'єкта правового регулювання при дослідженні розглядуваних засад. Встановлено комплексний характер корупції як явища, що зачіпає різні сфери життєдіяльності суспільства, а також необхідність полінаукового характеру подальших досліджень у розглядуваній сфері, що має відобразитися у застосуванні методологічних прийомів та методів різних наук, хоча разом з тим зацентовано увагу на необхідності узагальненого застосування результатів здобутків різних наукових напрямків задля отримання «ідеалізованих» засад запобігання і боротьби з корупцією у якості базового концепту антикорупційної системи. Напрацьовано дефініцію подолання корупції у її співвідношенні з поняттями запобігання та боротьби з корупцією. Також запропоновано поняття «полінауковий синтетичний метод» задля окреслення відповідного комплексного підходу при опрацюванні властивостей досліджуваного явища.

Ключові слова: боротьба з корупцією, запобігання корупції, форми корупції, методологія дослідження, науковий метод.

Vladyslav Veklych. RESEARCH METHODOLOGY OF THE PRINCIPLES OF PREVENTING AND FIGHTING OF CORRUPTION IN UKRAINE

Under modern conditions research on the principles of prevention and fight against corruption in Ukraine should take into account the comprehensive goal of overcoming the relevant destructive phenomena in the social environment. At the same time such problem is the initial factor in the quality of practical application of methods corresponding to the subject of research in the totality of its manifestations in order to achieve actual results. So, until now, the practice of activity in this area is of a problematic nature, and the achievement of progress in the activities of special state authorities of Ukraine faces difficulties of a practical nature. In this regard, there is an obvious need to improve the research methodology, which should ensure both scientific and practically significant results.

This article provides definitions of such terms as «the methodology of research» and «the principles of preventing and fighting of corruption». Some forms of the manifestation of corruption as an object of legal regulation have been elaborated in this research consideration it's foundations. The complex nature of corruption as a phenomenon that affects various spheres of society's life has been established, as well as the need for a multi-scientific nature of further researches in the field under consideration, that should be reflected in the application of methodological techniques and methods of various sciences, although at the same time attention is focused on the need for generalized application of the results of researches considering various scientific approaches in order to obtain «idealized» principles of prevention and fight against corruption as a basic concept of the anti-corruption system. Also in this research author provided his definition of overcoming of corruption in its relationship with the concepts of prevention and fight against corruption. The concept of «poly scientific synthetic method» is also proposed in order to outline the appropriate complex approach when working out the properties of the researched phenomenon.

Key words: fight against corruption, prevention of corruption, forms of corruption, research methodology, scientific method.

Постановка проблеми. Дослідження засад щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні має відбуватися з урахуванням комплексної мети щодо подолання відповідних деструктивних явищ у соціальному середовищі. При цьому проблемою є вихідний

чинник у якості необхідності застосування методів, відповідних предмету дослідження у сукупності його проявів задля досягнення практично значущих результатів. Так, дотепер практика діяльності у цій сфері має проблемний характер, а досягнення прогресу

в діяльності спеціальних органів державної влади України стикається з труднощами практичного характеру. У зв'язку з цим очевидно є потреба щодо удосконалення методології дослідження, за допомогою якої має бути забезпечено як здобуття наукових, так і практично значущих результатів.

Стан дослідження. Класичною вітчизняною працею у контексті досліджуваної проблематики стала монографія авторського колективу Львівського державного університету внутрішніх «Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження» [1] колективу авторів, яким керував І.О. Ревак. У якості вагомого дослідження дотепер модна вважати монографію «Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз» [2], яку було підготовано Г. В. Кохан.

При цьому також можна згадати напрацювання таких вчених і практиків, як М. Пластун [3], Н. Федик [4], Є. Вдовиченко [5] і багатьох інших.

У контексті взаємозв'язку доктринальних напрацювань щодо цього дослідження і практичної діяльності можна відзначити цінність напрацювання «Методологічних положень стандартного опитування населення щодо рівня корупції» [6] і «Методології проведення громадської антикорупційної експертизи: загальні засади» [7] 2012 року. Також ще 2 грудня 2016 року було прийнято рішення Національного агентства з питань запобігання корупції, №126 «Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади» [8] з урахуванням якої практиками здійснювалася розробка підзаконних нормативно-правових актів [9].

Разом з наведеним слід згадати ґрунтовні дослідження таких іноземних фахівців, як А. Зімельс [10] (розлоге дослідження і узагальнення переважно англійських публікацій) та С. Баху, І. Алон й А. Палтрінєрі [11] (узагальнення як літератури, так і методів, які застосовуються у досліджуваній сфері)

Метою статті є розробка загальних рекомендацій щодо розвитку методології дослідження засад щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні.

Виклад основних положень. У контексті цього дослідження передусім у якості базових застосовано такі дефініції (застосовано авторську інтерпретацію, що передбачає дискусійний характер):

1. Методологія дослідження – це сукупність методів, прийомів та способів, що використовуються задля здобуття науково обґрунтованого результату з урахуванням особливостей і специфіки предмету дослідження.

2. Засади щодо запобігання і боротьби з корупцією – це сукупність основоположних принципів (правил), які використовуються задля здобуття практично значущого впливу на корупційне середовище у таких аспектах, як превентивний вплив щодо виникнення або поширення корупційних проявів або явищ, а також їх нейтралізація чи ліквідація.

Обидві дефініції передбачають напрацювання інструментарію подвійного характеру щодо подальшого розвитку в антикорупційній сфері:

1. Методологія вивчення джерел і матеріалів доктринального характеру.

2. Методологія опрацювання емпіричних матеріалів та джерел, напрацьованих фахівцями-практиками.

Поняття «засади щодо запобігання і боротьби з корупцією» передбачає встановлення взаємозв'язків як між відповідними принципами (правилами), діяльністю органів державної влади і громадськості, так і між соціальними проявами корупції, наслідками, до яких вона призводить та корупційними системами, що виникають на національному і міжнародному рівнях (відповідні дефініції потребують доопрацювання з урахуванням розвитку практики у цій сфері).

З урахуванням наведеного слід зацентрувати увагу на потребі щодо всебічності вивчення предмету дослідження, а саме, – узгодження умовної доктринальної моделі з дійсними проявами корупції, зокрема такими її формами вираження:

1. Загальносоціальна – сукупність характеристик корупції, що стосуються ставлення до цього явища і його наслідків у суспільстві, поширення корупційної і антикорупційної пропаганди (обидва напрямки діяльності можуть здійснюватися в інтересах держав та різних соціальних груп).

2. Економічна – сукупність економічних проявів корупції та її вплив на перерозподіл матеріальних благ між різними державами і соціальними групами.

3. Правова – сукупність правових проявів як заходів або інструментів реагування суспільства на корупційні явища і контрзаходів щодо підтримання корупції та збереження корупційної системи у юридичній сфері (маніпуляція з нормативно-правовими актами, що мають бути виразниками права).

4. Психологічна – сукупність індивідуальних реакцій членів суспільства на прояви корупції або фактичні можливості, які виникають в них у зв'язку з використанням корупційних інструментів.

5. Моральна (або аморальна) – поширення у суспільстві правил поведінки, що стосуються уявлень про добро і зло та мають позаправовий характер, а також ставлення до їх

проявів, з напрацюванням відповідних моделей поведінки, які можуть ставати об'єктом маніпуляції з боку органів державної влади різних країн (наприклад, розвідувально-підприємна діяльність) і соціальних груп.

Усі ці форми об'єктивно можуть підлягати зовнішнім маніпуляціям задля досягнення проміжного результату у вигляді поширення корупції в суспільстві з руйнівними наслідками для економіки і соціуму, як це можна побачити на прикладі України і деяких недружніх державних утворень.

Також слід відзначити, що практична значущість існування теоретичної моделі «засад щодо запобігання і боротьби з корупцією» є незначною за умови відсутності комплексної концептуальної мети загалом щодо антикорупційної сфери суспільних відносин. Щодо цього з урахуванням лінгвістичного тлумачення можна презюмувати наявність певних принципів (правил), які існують або мають бути розробленими щодо превентивного впливу на соціальне середовище з метою недопущення виникнення проявів корупції. Боротьба з корупцією передбачає ліквідацію або нейтралізацію проявів корупції, які вже було виявлено. З цих ознак випливає потреба щодо розробки і юридичного закріплення комплексної мети антикорупційної діяльності у вигляді подолання корупції.

Так, під подоланням корупції розуміємо стан суспільних відносин, за якого суспільство має чіткі моральні настанови і розуміння деструктивної суті корупції, а також нормативно-правовий базис і правові інструменти для нейтралізації проявів корупції у загальносоціальній, економічній, правовій, психологічній, моральній та інших сферах. Відповідно, поняття запобігання і боротьби з корупцією концептуально передбачають розробку проміжних цілей щодо досягнення єдиного комплексного результату.

З наведеного випливає наявність практичної потреби щодо використання методологічних напрацювань та відповідного інструментарію не лише юридичної науки, але й інших наукових напрямків, що передбачають дослідження у сферах, які є вразливими до корупційних проявів у їх юридичному розумінні.

Так, методологія дослідження засад щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні сутнісно повинна набути полінаукового

характеру. Результати, що можуть бути отриманими за підсумками досліджень в межах різних умовно вузьких наукових напрямків, повинні підлягати узагальненню з встановленням взаємозв'язків між принципами (правилами), які використовуються щодо запобігання і боротьби з корупцією, відповідно з практикою і станом суспільних відносин. Важливим є також напрацювання спеціальної методології, яка б дозволила здійснити умовне «розщеплення» загальних засад у досліджуваній сфері відповідно до рівнів антикорупційної діяльності та сфер, у яких було виявлено корупційні прояви.

Поєднання методологічних прийомів, та методів різних наук у досліджуваній сфері зі здобуттям єдиного комплексного практично значущого результату в підсумку передбачає існування єдиного узагальненого методологічного інструменту, який у контексті цього дослідження можна назвати «полінауковий синтетичний метод». Так, зокрема, має здійснюватися не лише безпосереднє вивчення засад щодо запобігання і боротьби з корупцією, але і їх вплив на суспільні відносини з встановленням емпіричної кореляції щодо динаміки такого впливу, рівня деталізації правових інструментів та їх закріплення нормативно-правових актах різних рівнів або скасування останніх.

Висновки. При опрацюванні досліджуваної проблематики було застосовано загальнофілософський метод моментів з напрацюванням базових дефініцій та встановлено потенційну невідповідність умовної «ідеалізованої» доктринальної моделі корупції як об'єкта правового впливу при реалізації засад щодо запобігання і боротьби з корупцією її фактичному базису (корупції як такій), в зв'язку з чим розроблено обґрунтування для застосування методологічних напрацювань різних наукових напрямків як щодо вказаного об'єкта, так і щодо відповідного концептуального базису для правового впливу, у якості якого виступають згадані засади. Так, саме комплексне узагальнення результатів умовного полі наукового дослідження і має забезпечити всебічність розуміння засад щодо запобігання і боротьби з корупцією, властивостей об'єкта відповідного правового впливу і потреб щодо коригування нормативно-правових актів різних рівнів.

Література:

1. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Керівник авт. кол. доц. І.О.Ревак. Львів. ЛьвДУВС. 2011. 220 с.
2. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Г. В. Кохан. – К.: НІСД, 2013. 232 с.

3. Пластун М. С. Корупція як соціально-правовий феномен: до питання про методологію дослідження. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2016. Випуск 12. С. 26–37.
4. Федик Н. Окремі методи виявлення латентної корупційної злочинності. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 62. С. 177–183.
5. Вдовиченко Є. Теоретико-методологічні засади антикорупційної філософсько-освітньої концепції. Схід. 2016. № 1. С. 63–68.
6. Методологічні положення стандартного опитування населення щодо рівня корупції (пілотна серія). М.Ю. Огай, В.Г. Саріогло, О.В. Волянська та ін. Київ: Атіка. 2011. 64 с.
7. Методологія проведення громадської антикорупційної експертизи: загальні засади. І.М. Осика, М.І. Хавронюк, О.С. Хмара, Т.Г. Яцків. Київ: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй «Зміцнення потенціалу державних і недержавних акторів для підвищення прозорості та добропорядності в Україні», 2012. 54 с.
8. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції, 2 груд. 2016 р. №126. Офіційний вісник України. 2017. № 4. С. 811.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки антикорупційних програм органів влади: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0031884-17> (дата звернення: 17.01.2021).
10. Zimelis A. Corruption research: A need for an integrated approach. *International Area Studies Review*. 2020. Volume: 23. Issue 3. P. 288–306. URL: doi:10.1177/2233865920926778 (access date: 17.01.2021).
11. Bahoo S., Alon I., Paltrinieri A. Corruption in international business: A review and research agenda. *International Business Review*. Volume 29. Issue 4. 2020. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.101660> (access date: 17.01.2023).